

СЕКЦІЯ III. ПРОЕКТУВАННЯ І КАРТОГРАФУВАННЯ ЗАПОВІДНИХ ТА ЕКОЛОГІЧНИХ МЕРЕЖ

ЗАПОВІДНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ МЕРЕЖІ: ОБЛАСНИЙ, АДМІНІСТРАТИВНО-РАЙОННИЙ І ЛОКАЛЬНИЙ ВИМІРИ

Царик Л.П.

tsarykl55@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

The analysis of protected and ecological networks of administrative districts was conducted. Their place and role in regional networks were considered. The contribution of territorial communities to the protected nature of territories, the functional and spatial structure of the NRF of districts was highlighted. Attention is paid to promising territories and objects for conservation, as well as problems of optimizing network structures.

Key words: protected areas, ecological networks, problems, development, prospects.

В умовах сталого розвитку територіальних громад, орієнтуючись на критерії реалізації Стратегії біорізноманіття ЄС 2030 стратегією регіонального розвитку варто передбачити активізацію заповідної справи на низових адміністративних рівнях [1]. В межах адміністративних районів області 20 територіальних громад мають мінімальний рівень заповідності на своїй території менше 1,0%, 13 територіальних громад мають рівень заповідності території від 1,0 до 5,0%. За таких умов надважливим завданням є розробка локальних схем екомереж територіальних громад. При їх підготовці проводяться ґрунтовні обстеження річкових долин, лісових, лучно-степових, водно-болотних угруповань на предмет наявності рідкісних видів рослин і тварин. Розробка локальних схем екомереж дасть можливість не тільки ув'язати їх з уже запроєктованими схемами екомереж адміністративних районів, затверджені схеми адміністративної області, а й збільшити ступінь заповідності, функціональну структуру заповідних мереж територіальних громад [4], долучивши до заповідної справи представників вчительства, місцевих природолюбів, щоб мати об'єктивні підстави для створення нових заповідних територій.

Моделі заповідних мереж адміністративних районів. Сучасний стан ПЗФ фонду Кременецького району нараховує 103 об'єктів загальною площею 23 287,5 га. Сім об'єктів ПЗФ в районі мають статус загальнодержавного значення, із них національний природний парк (НПП) «Кременецькі гори», Кременецький ботанічний сад, Вишнівецький парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва та 4 заказники [2].

Рівень заповідності Кременецького району становить 8,8%. Найвищою заповідністю характеризуються Шумська (17,5%) і Кременецька (16,5%) територіальні громади, проте є у районі і громади із заповідністю менше 1% – Борсуківська, Лопушенська, Вишнівецька та Великодедеркальська.

Як було відмічено, у структурі заказників Кременецького району, переважають загальнозоологічні, яких нараховується 11 (рис. 1). Серед них найбільшими є «Воронуха» (4814 га) у Кременецькій ТГ та «Вербовецько-Заліський» (2699 га) у Лановецькій ТГ. Найбільше заказників зосереджено у Шумській ТГ: лісовий заказник «Суразька дача» площею 3864 га, ботанічний заказник загальнодержавного значення «Довжоцький» (105 га) та місцевого значення – «Стіжоцькі чорниці №1» (61 га), «Стіжоцькі чорниці №2» (41 га), гідрологічний заказник «Кутянський луг» (66,5 га), орнітологічний заказник «Солов'їний» (6,6 га) та 6 загально-зоологічних заказників загальною площею понад 3,5 тис. га. У Кременецькому районі створено 3 ландшафтні заказники – «Вільшанки» (Почаївська ТГ), «Вітик р. Заломаної». Враховуючи нижчу заповідність Кременецького

району за пересічнообласний показник у 8.9%, пропонуємо збільшення площі ПЗФ та створення нових заповідних об'єктів і територій. обґрунтовано створення 37-ми нових заповідних об'єк-в і територій в межах Кременецького району. Зокрема, 3 РЛП: «Малополянський» (2500 га), «Білокриницький» (3500 га), «Горинський» (1500 га) були обґрунтовані викладачами кафедри геоecології... ТНПУ ще у далекому 2005 році; 16 заказників, серед яких: 7 ботанічних (152,5 га), 5 ландшафтних (231,5 га) і 4 гідрологічні (161,5 га); 16 пам'яток природи загальною площею 72,5 га; заповідне урочище «Товариське» площею 22 га (Шумська ТГ) та парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва у с. Катеринівка Кременецької ТГ.

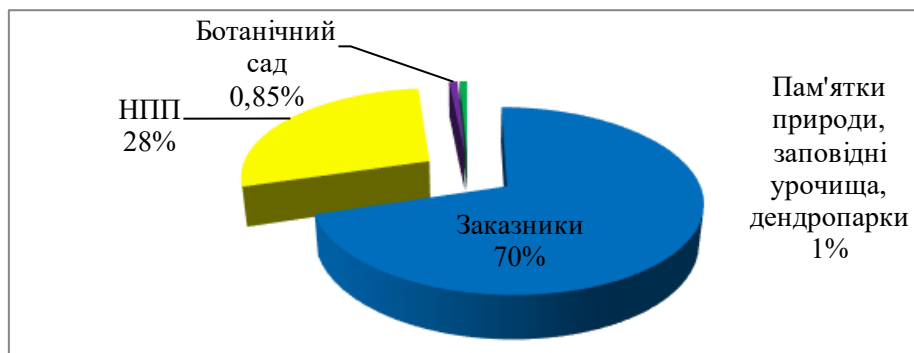

Рис. 1. Структура ПЗФ Кременецького району, за площею [2]

Запропоновані перспективні заповідні об'єкти загальною площею 8141 га, сприятимуть збільшенню кількості категорій заповідання і загалом рівня заповідності Кременецького району до 12%.

У Тернопільському районі нараховується 253 територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Серед них 9 категорій заповідання окрім біосферного заповідника і національного природного парку. Найбільш знаковими заповідними територіями в районі є заказники загальнодержавного значення: Серетський гідрологічний, Чистилівський орнітологічний, Семиківський гідрологічний у Тернопільському ландшафтному районі; «Товтровий степ» – ландшафтний у Товтровому природному окрузі; Голицький ботаніко-ентомологічний, «Жолоби» – ботанічний – у Бережанському горбогірному ландшафтному районі. Для такого масштабного за розмірами адміністративному районі це зовсім небагато. Тривалий час плануються до створення: Опільський РЛП в Бережанському ландшафтному районі, Збаразький РЛП в Товтровому ландшафтному окрузі, РЛП «Княжий ліс» у Тернопільському ландшафтному районі. У той же час в районі значна кількість заповідних об'єктів (близько 240) з невеликою площею, що не сприяє збереженню крупних ссавців. Ступінь заповідності адміністративного району складає 4,4% і є найнижчою серед адміністративних районів області (табл.1).

Таблиця 1

Заповідні об'єкти в межах територіальних громад Тернопільського району

№ з/п	№ на картосхемі	Територіальна громада	Кількість заповідних об'єктів, од	Площа заповідних об'єктів, га	Заповідність %
1	9	Залозецька	10	3759,48	15,03
2	19	Купчинецька	6	1437,86	14,73
3	27	Скалатська	11	2894,28	12,91
4	16	Бережанська	21	2716,10	11,38
5	21	Тернопільська	16	1618,30	9,67
6	32	Теребовлянська	22	3464,39	7,86
7	13	Збаразька	28	4486,17	7,59
8	12	Білецька	8	672,67	4,91

9	15	Нараївська	21	966,34	4,43
10	29	Підгаєцька	17	1320,55	2,71
11	26	Підволочиська	11	495,03	1,41
12	30	Золотниківська	2	398,00	1,40
13	20	Підгороднянська	5	135,62	1,10
14	14	Скориківська	4	163,20	0,62
15	22	Байковецька	11	93,93	0,54
16	10	Зборівська	12	208,71	0,45
17	25	Великобіроківська	4	27,62	0,42
18	28	Саранчуківська	11	92,10	0,41
19	24	Великогаївська	9	59,31	0,40
20	31	Микулинецька	7	62,43	0,26
21	17	Козівська	12	20,73	0,05
22	23	Великобerezовицька	8	3,19	0,02
23	33	Іванівська	1	0,02	0,0002
24	18	Козлівська	0	0	0

В межах територіальних громад Тернопільського району запропоновано 24 перспективних заповідних об'єктів у 10 громадах загальною площею 17732,2 га. Запропоновані 5 регіональних ландшафтних парків (РЛП) збільшать площу природно-заповідного фонду району на 17 500 га. Окрім РЛП, обґрунтовано необхідність створення 9-и гідрологічних пам'яток природи місцевого значення, шести парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, чотирьох ландшафтних заказників, однієї ботанічної пам'ятки природи місцевого значення, двох заповідних урочищ і одного ландшафтного заказника. Створення цих заповідних об'єктів сприятиме зростанню заповідності Тернопільського району – з 4,4 % до 7,0 %. Території та об'єкти природно-заповідного фонду *Чортківського району* представлені 10 категоріями заповідання. Загальна кількість заповідних об'єктів досягла 300 одиниць при заповідній площі 86161,33 гектари (станом на 01.01.2025 року). Ступінь заповідності адміністративного району є вищим за пересічнообласний (15,2%). До особливостей природно-заповідного фонду адміністративного району варто віднести:

- найвищий ступінь заповідності серед адміністративних районів;
- найбільшу кількість заповідних об'єктів;
- найбільші за площею РЛП та НПП;
- найбільша за площею пам'ятка природи та найдовший РЛП [3];
- наявність пам'яток природи в усіх територіальних громадах.

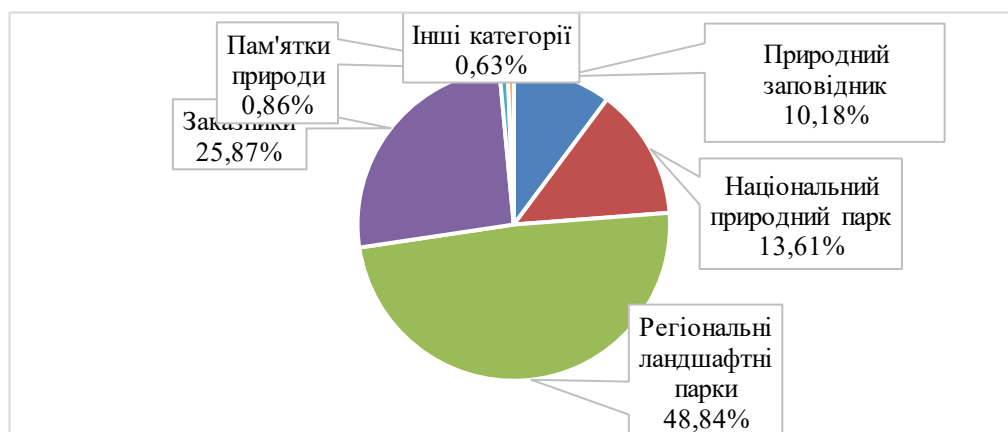

Рис. 2. Частка заповідних площ категорій заповідання у Чортківському районі

Найбільша кількість заказників приурочена до Заліщицької (10 од.) та Борщівської (8 од.) територіальних громад. Сім громад не мають в межах своєї території заказників. Це: Білобожницька, Гримайлівська, Коропецька, Мельнице-Подільська, Трибухівська, Золотопотіцька, Васильковецька.

Найбільша частка кількості заказників (майже третина) припадає на Борщівську, Копичинецьку та Заліщицьку громадах. Серед заказників найбільша частка належить ботанічним заказникам (52,19%), далі йдуть загальнозоологічні (22,15%), ландшафтні (8,54%) іхтіологічні (7,58%) і лісові (6,90%) (рис.2).

За часткою площ переважають загальнозоологічні заказники (71,67%) та карстово-спелеологічні (18,61%), найменшу частку площ займають іхтіологічні заказники (0,46%).

Стосовно пам'яток природи варто зауважити їх наявність в кожній із 22 територіальних громад. Найбільше пам'яток природи знаходиться в межах Борщівської ТГ (35 од.), Заліщицької ТГ (30 од.), Мельниця-Подільська (23 од.), Бучацька ТГ (19 од.), Монастириська ТГ (16 од.) і Золотопотіцька ТГ (15 од.).

Моделі екомереж адміністративних районів. Результати проведених досліджень дають можливість зробити такі висновки. Екомережі адміністративного районів представляють собою ранг підсистем регіональної екомережі Тернопільської області (рис. 4, 5, 6).

Рис. 3. Схема екомережі Кременецького адміністративного району [2]

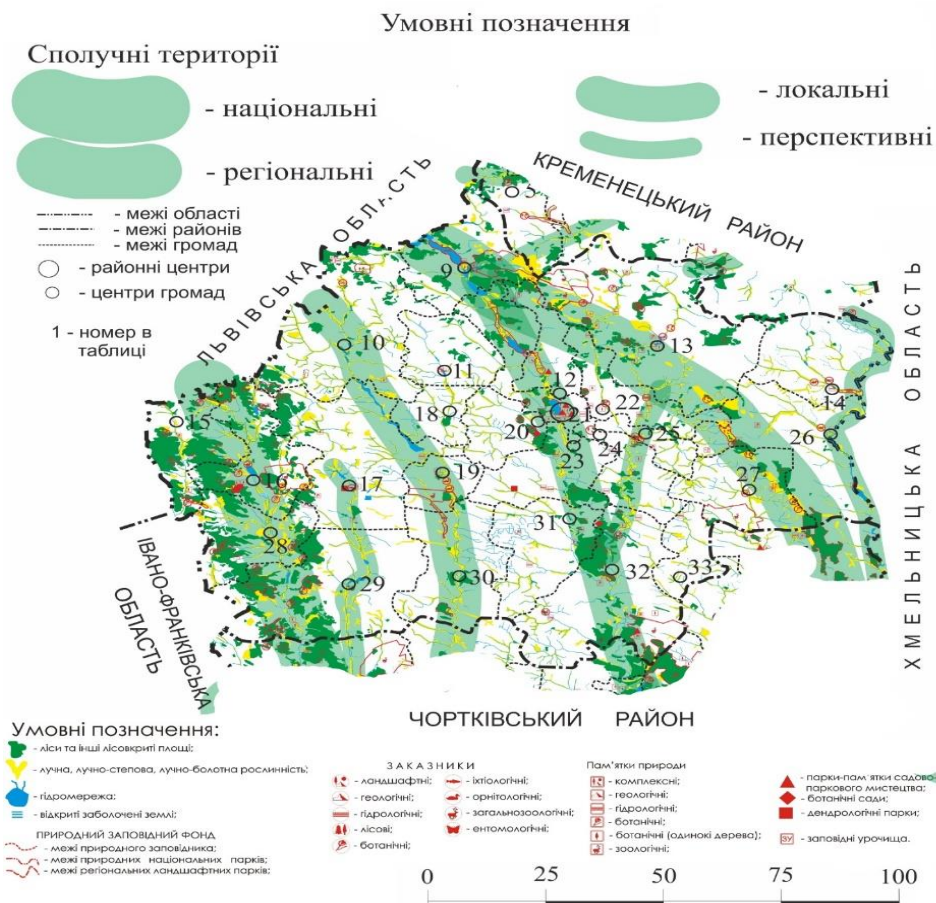

Рис. 4. Заповідна та екологічна мережа Тернопільського району

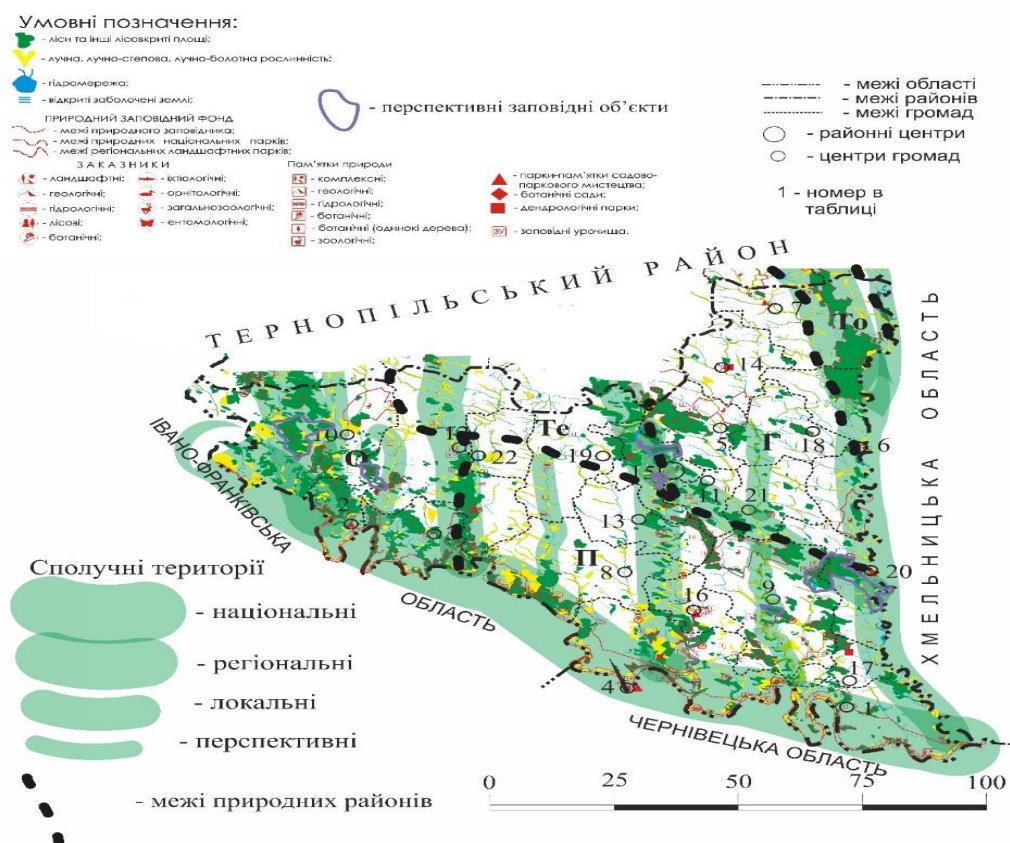

Рис. 5. Екомережа Чортківського району [3]

Базовими її структурними елементами виступають: такі ключові території національного рангу Кременецьку, Суразьку, Серетську, Яблунівську, «Збаразькі Товтри», «Медобори», «Дача Галілея», Шупарська, Заліщицька), які сполучаються Галицько-Слобожанським та Дністровським екокоридорами загальнодержавного значення, Товтровим міжрегіональним, Золотолипським, Стрипським, Серетським та Збруцьким екокоридорами місцевого значення. Щоб схеми-моделі районних екомереж були дієвими для усіх територіальних громад необхідна участь їх заповідних об'єктів у функціонуванні районних екомереж.

Список використаних джерел:

1. Царик Л., Ковальчук І., Царик П., Кузик І. Природоохоронні стандарти ЄС – національні і регіональні реалії. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна, Серія: Геологія. Географія, Екологія*. 2023. Вип.59. С. 329-339. DOI: <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2023-59-25>
2. Царик Л., Кузик І., Царик П. Геоекологічний вимір екомережі Кременецького адміністративного району Тернопільської області. *Modernization of today's science: experience and trends: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference, Singapore, 2023*. С 174-179.
3. Царик Л., Царик П., Кузик І., Царик В. Перспективні моделі заповідної і екологічної мереж територіальних громад Чортківського району. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: географія*. 2023, №1. С. 257-264.

ОРГАНІЗОВАНІСТЬ ТА КОНТРОЛЬ ЗА ФУНКЦІОНУВАННЯМ ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ

Петлін В.М.

V_petlin@ukr.net

Волинський національний університет імені Лесі Українки

The basis of any protected area is the set of territorial systems that make it up. Among them are systems that occupy key positions among other territorial formations. They should be subject to the greatest protection and study. Modern approaches require studying the entire set of functional organization of such systems, which is the basis not only of their individual natural potential, but also of the potential for stability of surrounding territorial formations.

Key words: *protected areas, especially protected territorial systems, organizational system potential.*

Заповідання один з головних методів збереження природного потенціалу будь-якої території. Безпосередньо поняття «природний потенціал сприймається як:

– спроможність природних територіальних систем виконувати певні функції, які використовуються в господарській діяльності людини, та зберігати при цьому свою структуру і природні особливості. Представляється певними еколого-економічними показниками. Поділяється на ресурсний, екологічний і потенціал стійкості [2];

– це ті внутрішні можливості, які дані ландшафту самою природою і які ми, географи, зобов'язані вірно визначити й оцінити [9].

Отже, заповіданню належать такі потенційні властивості ландшафтних систем, які складають основу їх функціональної організованості та які, крім спроможності підтримувати свою стабільність, стабілізують навколо себе інші територіальні утворення. Визначення таких ландшафтних систем є основою організованості заповідних територій. Найчастіше такі території складають первинний природний фон відповідного регіону, а